

Streszczenie

Irina Kononenko

Typologia głównych części zdania w językach słowiańskich

Badanie typologiczne zdania prostego we współczesnych językach słowiańskich wykazało potrzebę zintegrowanego podejścia do definiowania zjawisk składniowych i osobliwości używania zróżnicowanych jednostek językowych. W monografii przedstawiono problemy ustalenia uniwersalnych i specyficznych cech zdań słowiańskich i ich głównych członów, zbieżności lub rozbieżności wskaźników strukturalno-semantycznych w językach różnych podgrup.

Porównawczo-typologiczne podejście do badanych zjawisk umożliwiło analizę podstawowych cech zdań dwuczłonowych w językach słowiańskich. Zidentyfikowano sposoby wyrażania i podstawową semantykę podmiotu. Z jednej strony można wyróżnić języki wschodniosłowiańskie, w których zdania z podmiotem – eksplicytnym zaimkiem osobowym są szeroko reprezentowane, z drugiej strony języki zachodnio- i południowsłowiańskie, w których zwykle występuje eliminacja podobnych podmiotów.

Znaczącym podobieństwem charakteryzują się zdania słowiańskie z prostym orzeczeniem czasownikowym, jednocześnie przejaw kategorii gramatycznych w różnych językach może być reprezentowany przez liczne, często niezgodne, formy.

Orzeczenia czasownikowe złożone, wyrażone przede wszystkim przez połączenie osobowej formy czasownika i bezokolicznika, szeroko funkcjonują w językach wschodnio- i zachodniosłowiańskich. W językach bułgarskim i macedońskim, które utraciły bezokolicznik, analogiem takich predykatów jest zwykle tzw. da-konstrukcja. Podobna tendencja jest charakterystyczna dla innych języków południowsłowiańskich.

W językach słowiańskich rozpowszechnione jest złożone orzeczenie imienne. Jednocześnie w językach wschodniosłowiańskich łącznik czasu teraźniejszego nie jest materialnie wyrażony, w pozostałych językach jest on eksplicytny. Formy części rzeczownikowej predykatu – rzeczownika lub przymiotnika w różnych językach znacznie się różnią. Znamienne dla słowiańskiego zdania prostego jest możliwość niedopasowania kategorii gramatycznych podmiotu i orzeczenia, połączonego ze ścisłymi relacjami semantycznymi tych części zdania.

Współczesne języki słowiańskie posiadają szeroki wachlarz zdań jednoczłonowych, których główna część łączy właściwości podmiotu i orzeczenia. Zdania takie są najbardziej zróżnicowane w językach wschodniosłowiańskich. Zdania jednoczłonowe w językach zachodniosłowiańskich i południowosłowiańskich nie są reprezentowane przez wszystkie typy i są rzadziej spotykane. Wykazano, że najczęściej w językach słowiańskich występują zdania bezosobowe, mające różne warianty formalno-semantyczne. Metodologia porównawcza pozwoliła odkryć podobieństwa między typami głównych części zdań nie tylko w granicach podgrup językowych, ale także poza nimi. W szczególności podobnymi cechami różnią się zdania bezosobowe z główną częścią – nieodmienianym imiesłowem przymiotnikowym w języku ukraińskim i polskim.

Wieloaspektowe badanie głównych części zdania słowiańskiego dało możliwość zidentyfikowania uniwersalnych cech struktury składniowej tych języków, określenia cech charakterystycznych dla grupy języków lub pojedynczego języka.

Summary

Irina Kononenko

Typology of the Basic Parts of the Sentence in Slavic Languages

Typological research on the simple sentence in modern Slavic languages has demonstrated the need for an integrated approach to defining syntactic phenomena and features relating to the use of diverse linguistic units. The monograph highlights the problems of establishing universal and specific characteristics of Slavic sentences and their main constituent parts, and it details the convergence or divergence of structural and semantic factors in the languages of the different subgroups.

The comparative/typological approach used to study the phenomena made it possible to examine the main features of two-part sentences in Slavic languages. This has revealed the ways the grammatical subject is expressed and the basic semantics of it. On the one hand, one finds Eastern Slavic languages often have sentences containing a subject that is an explicit personal pronoun, yet on the other hand, Western and Southern Slavic languages usually drop such subjects.

Slavic sentences with a simple verb predicate are characterised by significant similarities, while at the same time one can see how different languages express grammatical categories via the use of numerous forms that often do not coincide.

Compound verbal predicates, expressed primarily by a combination of the personal form of the verb and the infinitive, function widely in Eastern and Western Slavic languages. In Bulgarian and Macedonian, which have lost the infinitive, the equivalent of such predicates is usually the so-called da-construction. A similar trend is typical in other Southern Slavic languages.

In Slavic languages, a compound nominal predicate is common. At the same time, in Eastern Slavic languages, a copular verb is not materially expressed in the present tense to show existence, while in other languages it is explicit. The forms of the nominal part of the predicate (the noun or adjective) differ significantly in different languages. It is typical of a Slavic simple sentence for there to be the possibility of a discrepancy between the grammatical categories of the subject and the predicate, combined with the close semantic relations of these parts of the sentence.

Modern Slavic languages boast a wide range of single-part sentences, the main section of which combines the properties of the subject and predicate. The greatest variety of such sentences is to be seen in Eastern Slavic languages. Single-part sentences in Western and Southern Slavic languages are less common and not all types are seen. This research shows that the most common sentences in Slavic languages are impersonal ones with various formal-semantic variants. The comparative method has made it possible to find similarities between the types of main parts of sentences, not only within the boundaries of linguistic subgroups, but also outside of them. In particular, impersonal sentences in Ukrainian and Polish, where the main part is an unchangeable passive participle, share similar features.

This multifaceted study of the main parts of the Slavic sentence has made it possible to identify the universal features of the syntactic structure of these languages, and to determine features that are characteristic of the whole group of languages or an individual language.